

Qaanaaq Distrikt – infrastruktur og erhvervsgrundlag Sammenfatning af empiriindsamling i Qaanaaq

Hendriksen, Kåre; Hoffmann, Birgitte

Publication date:
2014

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):
Hendriksen, K., & Hoffmann, B. (2014). *Qaanaaq Distrikt – infrastruktur og erhvervsgrundlag: Sammenfatning af empiriindsamling i Qaanaaq*. Center for Arktisk Teknologi.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Center for
ARKTISK TEKNOLOGI

Qaanaaq Distrikt – infrastruktur og erhvervsgrundlag

- Sammenfatning af empiriindsamling i Qaanaaq

Kåre Hendriksen fra Center for Arktisk Teknologi, DTU Byg

Birgitte Hoffmann fra Center for Design, Innovation & Sustainable Transition ved AAU

Oktober 2014

Qaanaaq Distrikt

*– infrastruktur og
erhvervsgrundlag*

*Sammenfatning af empiri-
indsamling i Qaanaaq*

*Kåre Hendriksen, Center for
Arktisk Teknologi ved
Danmarks Tekniske Universitet*

*Birgitte Hoffmann, Center
for Design, Innovation &
Sustainable Transition ved
Aalborg Universitet-CPH*

DTU BYG

Oktober 2014

**Center for Arktisk Teknologi / Arctic Technology Centre, DTU BYG
Danmarks Tekniske Universitet / Technical University of Denmark
Teknikimik Ilinniarfik, Sisimiut, Grønland**

Qaanaaq september 2014

Indhold

Introduktion.....	2
Metode	3
Distriktets udviklingsdynamik	5
De enkelte bosteder	7
Qaanaaq.....	7
Siorapaluk	11
Qeqertat.....	13
Udvikling af distriktet – potentialer og barrierer	16
Kort om os.....	18

Introduktion

Nedenstående er en opsummering af centrale iagttagelser fra en empiriindsamling i Qaanaaq distrikt fra den 8. til den 28. september 2014. Qaanaaq distrikt er Grønlands nordligste og omfatter den tidligere Avanersuup Kommunua, og det der ofte omtales som Thule distrikt.

Ideen om empiriindsamlingsturen til Qaanaaq og bygderne opstod under et møde i forbindelse med selvstyrets bygdekonference i Ilulissat maj 2014.

Forskerne var inviteret med til Bygdekonferencen af selvstyret, hvor Kåre Hendriksen bidrog med det indledende oplæg om bygdernes muligheder og udfordringer samt om deres samfundsmæssige betydning, baseret på hans forskningsprojekt *Grønlands bygder – økonomi og udviklingsdynamik*.

Ved et efterfølgende møde mellem erhvervsafdelingen og de to forskere blev den lokale udviklingsdynamik i forskellige af kommunens distrikter drøftet.

I forlængelse af mødet inviterede Qaasuitsup Kommunua de to forskere til Qaanaaq. Formålet var dels at bidrage med en forståelse af udfordringer og potentialer for distriktet, dels at udvikle potentielle projekter for afgangsstuderende og PhD studerende fra Artek.

Det var intention at besøge distriktets tre bygder for at vurdere den lokale udviklingsdynamik og potentialer, men det blev ikke muligt på denne årstid at besøge Savissivik på en så relativt kort tur. Det lykkedes derimod at gennemføre et besøg i Siorapaluk i tre dage samt i Qeqertat i to dage.

Dette notat er forfattet af forskerne med henblik på kort at orientere kommunen og andre relevante parter om den indledende undersøgelse.

Metode

På turen er der gennemført godt 30 for de flestes vedkommende længerevarende interviews repræsenterende et relativt bredt udsnit af interessenter/borgere, hvor der er blevet fokuseret på især:

- erhvervs- og eksistensgrundlag
- potentialer og barrierer for erhvervsudvikling
- beskæftigelsessituationen
- boligforhold
- sociale forhold
- de kulturelle forhold og interkulturelle relationer
- uddannelsesniveau og -muligheder
- perspektivet på at vende tilbage for at bo og arbejde i Qaanaaq efter at have afsluttet en uddannelse
- børn og forældres drømme og visioner for (børns) fremtid
- sundhed og sundhedscenterets niveau
- vurdering af byen eller bygdens fremtid
- relationen til og samarbejdet med Qaasuitsup Kommunia
- relationen til og samarbejdet med selvstyret
- de helt eller delvist selvstyrejede virksomheders funktioner samt den enkelte virksomheds relationer til hovedkontoret
- eksisterende lokal infrastruktur som el, vand, varme, kloak, vejnet, tele, internet etc. og muligheder og barrierer for udvikling
- transportinfrastruktur som beflyvning, besejling, havn etc.
- geografisk og klimatisk betingede ingeniørudfordringer som permafrost, opsvivende vand, infrastruktur etc.

Ofte har interviewene været en til tre timer, nogle er foregået over flere omgange. De enkelte interview har altid været kontekstafhængige, dvs. eksempelvis fangst og fiskeri har været dominerende temaer i byggerne, medens disse temaer har betydet mindre i forhold til nogle af interviewene i Qaanaaq.

Interviewene er bevidst gennemført 'åbne' i den forstand, at der ikke er benyttet nogen egentlig 'spørgeguide', men at samtalen har fået lov til at 'udvikle sig' ud fra den enkeltes referenceramme, medens vi samtidig har søgt at berøre flest muligt af ovenstående emner. Interviewene har derfor haft karakter af samtaler, hvor vi i forskellig grad har suppleret hinandens spørgsmål. Vi har ikke brugt notepapir eller optaget samtalerne. Efter hvert interview har vi nedskrevet samtalerne i form af detaljerede noter, som begge har bidraget til.

Specielt i byggerne har vi været henvist til at benytte lokale som tolke, hvilke indebærer nogle klare begrænsninger. Dels fordi vi ikke kan være sikre på, at spørgsmål og svar er blevet forstået og oversat tilstrækkeligt nuanceret. Dels fordi der er en potentiel risiko for, at 'tolken' er kommet til at 'tone' oversættelsen i retning af egen mening, eller at 'tolken' havde en personlig/familiær relation til den, der skulle tolkes for, eller det der blev tolket om, hvilket påvirker både hvad der kan spørges

om, og hvordan der kan svares. Endeligt har det betydet, at der er enkelte personer, som vi gerne ville have talt mere med, men hvor vi måtte opgive på grund af aktuelt manglende 'tolk'.

Interviewene er løbende blevet suppleret med en bred vifte af iagttagelser fra ingeniørfaglige perspektiver på byggeri og infrastruktur og byudvikling over erhverv og arbejdsmarkedsforhold til demografi og social- og samfundsfaglige perspektiver. Disse iagttagelser og vurderinger er baseret på solid forskning og personlig kendskab til grønlandske forhold og herunder yderdistrikter og bygder. Endvidere er der trukket på tilgængelige kilder som kommunens bostedsregistreringer, Grønlands Statistik, regnskaber etc.

Kort fortalt, så kan undersøgelsen og herunder interviewene således siges at være baserede på et tværfaglig, strategisk og socio-teknisk grundlag. Med tværfaglig understreger vi vores forskellige faglige baggrunde og erfaringer, der nok er ingeniørmæssigt baseret, men som trækker på samfundsvidenskabelige og humanistiske perspektiver og metoder. Med strategisk anderkendes, at undersøgelsen ikke kun kan forstås i et analytisk perspektiv, men som en intervention, hvor eksisterende opfattelser, netværk og kompetencer trækkes frem og sættes i spil. Dette ligger også i direkte forlængelse af vores ingeniør- og byplanlægningsmæssige baggrund og i samarbejdet med kommunens erhvervsafdeling, der er optaget af konkret planlægning og udvikling. Bæredygtighed er desuden en overskrift for det strategiske, og forstås her som en samfundsmæssig udfordring, der er genstand for stadige forhandlinger og genfortolkninger, og som vi i undersøgelsen har en åben, eksplorativ, men også normativ tilgang til, der søges tydeliggjort undervejs. Med det socio-tekniske grundlag peger vi på, at vi er optagede af et netværksperspektiv, og at det sociale og materielle forhold forstås som integrerede årsager og effekter.

Distriktets udviklingsdynamik

Distriktet er karakteriseret af at være den sidste del af Grønland, der officielt blev koloniseret, og det skete først i forbindelse med, at den danske stat i 1937 overtog Knud Rasmussens handelsstation. Det er også det sidste distrikt, der blev afkoloniseret og fik status af kommune. Dette skete først i forbindelse med etableringen af Qaanaaq efter flytningen i forbindelse med etableringen af Thule Air Base.

Den del af befolkningen, der boede ved Knud Rasmussens gamle handelsstation i den daværende bygd Uummannaq, blev i 1953 tvangsflyttet, og en meget stor del flyttede derefter til det nuværende Qaanaaq. Distriktet er altid blevet opfattet som isoleret og afskåret fra resten af landet af den store Melville bugt, og distriktet besejles på grund af den megen hav-is kun to gange årligt af Royal Arctic Line. Dermed har distriktet nogle vanskelige erhvervs- og udviklingsbetingelser, samtidig med at der er en del kulturelle og historisk betingede udfordringer.

Overordnet set har Qaanaaq distrikt aktuelt et meget beskedent 'erhvervsgrundlag' forstået som officielt skatteregistreret indkomstgrundlag, der ikke direkte eller indirekte er finansieret via det offentlige. Det afspejler sig i et lavt kommunalt beskatningsgrundlag, der i høj grad er finansieret via selvstyre- og kommunalt betalte lønninger. På det plan adskiller distriktet sig ikke nævneværdigt fra en række øvrige grønlandske distrikter.

Subsistensøkonomien

Tilsyneladende har subsistensøkonomien relativ stor betydning og specielt i bygderne, hvor fangst dels bidrager med en væsentlig del af familiernes fødegrundlag, dels giver en vis indtægt. En relativt stor men varierende del er ikke-registreret indkomst, i form af salg gennem uformelle kanaler af bl.a. mattak og i mindre omfang hvalros- og narhvalstand, skind og husflid. Samtidig er systemet med 'kødgaver' til familier og personer uden mulighed for selv at kunne fange, tilsyneladende opretholdt.

Fangst og fiskeris betydning uddybes i det følgende under de enkelte bosteder.

En isoleret verden

Generelt oplever befolkningen i Qaanaaq, at de af resten af Grønland opfattes som et meget isoleret distrikt. Sproget er et andet end vestgrønlandsk med meget betydelige forskelle, der også påvirker den gensidige forståelse. Store dele af befolkningen mestrer en tillempet form for vestgrønlandsk, men der er også en del, der oplever sig koblet af, hvis kommunikationen foregår på vestgrønlandsk.

I forhold til transportinfrastruktur er Qaanaaq distrikt lige så isoleret som Ittoqqortoormiit med en ugentlig flyforbindelse og videre helikopterforbindelse til Siorapaluk og Savissivik – hvis ellers vejrguderne og Grønlandsfly vil – og to anløb af Royal Arctic Lines (RAL) forsyningsskibe i henholdsvis juli og september. Dertil kommer et årligt anløb af en olietanker. Olie- og forsyningsskibene anløber i samme forbindelse Siorapaluk, Qeqertat og Sivissivik. Samlet set giver det nogle store udfordringer i forbindelse med forsyning samt eksport.

Demografi

I modsætning til flere andre yderdistrikter har Qaanaaq oplevet en betydelig befolkningstilvækst og for Qaanaaq by knapt en fordobling over 35 år, medens der har været en svag men varierende fraflytning fra bygderne mod primært Qaanaaq, og antallet af bygder er halveret til tre siden indførelsen af hjemmestyre i 1979. Samtidig har distriktet en større lighed i kønsfordelingen end Grønland generelt. Dermed minder Qaanaaq på det demografiske område om Ammassalik distrikt.

Potentialer

Tilsyneladende har distriktet nogle potentialer, der kan være med til at udvide det samlede erhvervs- og eksistensgrundlag, som eksempelvis indhandling og forarbejdning af hellefisk og muligvis også andre fiskearter, salg af mattak samt distribution af 'overskudsfangst' til bl.a. hundemad til resten af landet, videnseksport, naturoplevelser etc. Der vendes tilbage til de enkelte potentialer.

Sektorisering

Det er en generel udfordring for de grønlandske yderdistrikter, at en betydelig del af de samfundsmæssige opgaver er sektoreret til en række helt eller delvist selvstyrejede virksomheder, der ud fra almene markedsøkonomiske principper tvinges ud i (sub)optimeringer for at skabe økonomiske balance og levere det overskud til ejeren(erne), som forventes. Sektoriseringen indbefatter også fordelingen af opgaver og kompetencer mellem kommunen, selvstyret og de enkelte helt eller delvist selvstyrejede virksomheder. Ligesom det omfatter den interne fordeling af opgaver, kompetencer og midler internt i kommunen mellem de enkelte forvaltninger og i selvstyret mellem de enkelte departementer.

Konsekvenserne af sektoriseringen slår tydeligt igennem for Qaanaaq distrikt og betyder, at en række opgaver, som relativt enkelt og billigt kunne være løst ikke løses, at de løses dårligt og/eller dyrt, og at serviceniveauet bliver unødigt ringe. Enten fordi opgaverne lander 'mellem to stole', eller fordi det selskab eller den instans, som skulle løse opgaven/udfordringen ikke har det nødvendige økonomiske råderum. Som eksempler kan nævnes et manglende samarbejde mellem det selvstyrejede boligselskab INI og kommunens socialforvaltning om håndteringen af boligmangel i Qaanaaq, eller det manglende samarbejde mellem Nukissiorfiit og Tele Greenland om sikring af el- og telekommunikation til Qeqertat. Der vendes tilbage til eksemplerne og problemstillingen nedenstående.

De enkelte bosteder

Qaanaaq

Lokalisering og infrastruktur

Placeringen af Qaanaaq by er på mange måder uhensigtsmæssig:

- Byen ligger i et elvleje med permafrost og vand, der løber ned af 'fjeldet' ovenpå permafrostlaget, og som siver op forskellige steder i byen.
- De geologiske forhold indebærer en potentiel risiko for mudder- og stenskred, og der har tidligere været bl.a. en vej, der blev ødelagt under et skred.
- Der er ingen vandsø, der sikrer ferskvandsressourcer helårligt.
- Der er ingen egentlig naturlig havn. Et rev giver en vis læ for joller og mindre både, mens adgang til og fra jollerne og både er besværlig og foregår direkte via stranden, så selv den mindste vind giver vanskelig forhold. Gods fra atlantskibet skal prammes ind, ligesom eksport af f.eks. hellefisk og affaldsfraktioner skal prammes ud.
- Lokaliseringen er formodentlig et resultat af en hurtig beslutning i forbindelse med tvangsflytningen i 1953, og den løbende udbygning gør det vanskeligt at ændre dette valg.

Erhvervsgrundlag

- Tilsyneladende har Qaanaaq by distriktets dårligste fangstunderlag efter såvel havpattedyr som rener og moskus.
- I islægperioden fiskes der efter hellefisk i relativ nærhed af byen, men fiskeri syntes at være bedre i en vis afstand fra Qaanaaq. Det betyder at fiskere skal bruge en del tid og ressourcer på transport. Det betyder samlet, at det naturgivne erhvervsgrundlag er beskedent.
- Der er nogle håndfulde fangere i byen, der dels lever af subsistensøkonomi, dels indhandling af mattak, og en del af dem har de seneste år suppleret med indhandling af hellefisk. Det er således interessant, at fiskeri efter hellefisk i Qaanaaq synes at være en acceptabel aktivitet for fangere.
- Størstedelen af hellefisken og de største fisk fanges inde ved Qeqertat og transporteres på hundslæde, snescooter eller med bil de ca. 60 km ud af fjorden til Qaanaaq i den periode, som isen tillader det.
- Royal Greenlands fabrik har ca. fire ansatte på helårsplan samt små 20 ansatte i hellefiskeperioden under islægget om vinteren.
- Det private erhvervsliv kan groft set opsummeres til et par entreprenører, et lille hotel, en bodega, et mindre antal private indkvarteringer, en kiosk og et mindre antal servicefag. Der er også fangere, der i mindre omfang fungerer som outfittere.
- Der er desuden de selvstyrejede virksomheder som Nukissiorfiit, Pilersuisoq, INI, Tele Greenland, Mittarfeqarfiit mv.
- Der foregår forskellige forskningsaktiviteter koblet til Københavns Universitet og DTU, dog ikke med permanent personale.
- Endvidere er der et mindre museum i Knus Rasmussens og Peter Freuchens tidligere handelsstation, der er flyttet til Qaanaaq.

Sociale strukturer

Qaanaaq har samme sociale udfordringer som de andre byer og yderdistriktsbyer i Grønland med registreret og uregistreret arbejdsløshed og et relativt stort alkoholproblem for dele af befolkningen. Heraf følger de kendte problemer for børn med fattigdom, periodisk sult, svigt og utryghed.

Der er en relativt stor boligmangel i Qaanaaq, hvorfor der bor mange mennesker i små boliger, tre generationer på to værelser etc. Socialforvaltningen vurderer, at bolig manglen pr. indbygger er på niveau med eller større end i Nuuk. Samtidig peger mange på, at der er også er tomme boliger, og der savnes en opgørelse over det reelle boligbehov og over, hvorfor der står tomme boliger samtidig med, at der er venteliste. F.eks. bliver der solgt gode boliger for relativt lave priser, som bruges som privat udlejning til turister og erhvervsturister.

Tilsyneladende er der, og måske specielt i Qaanaaq, nogle klanstrukturer, der opretholder privilegier som fx offentlige jobs, og som dermed har en tendens til at virke hæmmende for udvikling og samtidig bidrager til at fastholde en social opdeling og opsplittning af samfundet.

Tekniske, planmæssige og ingeniørmæssige udfordringer

Der er en række tekniske, planmæssige og ingeniørmæssige udfordringer i Qaanaaq, hvoraf nogle vil kunne indgå som afgangsprojekter for vores studerende eller vil kunne indgå i eller udgøre egentlige forskningsprojekter.

Som nævnt i ovenstående afsnit om sektorisering er en del af disse udfordringer formelt ikke relateret til kommunen, men helt eller delvist til selvstyret eller til en eller flere af de helt eller delvist selvstyrejede virksomheder.

I det nedenstående præsenteres de udvalgte udfordringer kort:

- Afvanding af byen, så der ikke kommer is på gaderne, og så bygninger ikke ødelægges. Isen er svær at lede, da permafrosten medvirker til at skubbe vand op 'tilfældige' steder.
- Konstruktion af broer over elven, så de ikke ødelægges eller opfyldes af større sten, der kommer ned med vandet i den hektiske afvandingsperiode.
- Etablering af en mole i byens vestlige ende inden for revet, kombineret med en uddybning af indsejlingen ved revet. Målet er bl.a.
  - at skabe læ til joller og mindre både og adgang til og fra jollerne med fangst og passage-rer.
  - at udvide antallet af timer, hvor RAL kan pramme gods ind og ud. I øjeblikket er det reduceret til ca. seks timer dagligt ved højeste højvande. Samtidig vil en mole give læ, så pramning kan foregå i hårdere vind og sø.
- Hvis en mole udstyres med en kran, vil det:
  - smidiggøre pramningen og den videre transport af gods ind og ud betydeligt.
  - gøre det væsentligt lettere at indhandle hellefisk i islægsperioden, fordi tidevandet indenfor revet skaber betydelige isskruninger, der gør det meget vanskeligt at få slæder etc. ind og ud, og i slutningen af sæsonen tvinges fangerne til at 'sejle' deres slæder med fisk og fangst ind på isflager. Med en kran yderst på molen, der kan nå ud over revet, vil slæder og biler kunne stå udenfor isskruningerne og få aflastet deres fangst.
- Oprydning af dumpen, hvor først og fremmest farligt affald udskibes og metalaffald og elektronik samles, komprimeres og jævnlige udskibes.
- Qaanaaqs vandforsyning er udfordret. I de fire sommermåneder anvendes vand fra elven og samtidig fyldes Nukissiorfiits to store vandtanke, der sikrer vandforsyningen de følgende fire

måneder. De resterende fire måneder hentes isfjelde med en gummiged på havisen, hvorefter Nukissiorfiit smelter isen i et særligt anlæg koblet på distributionsnettet. Opgaven med at hente is på havisen er farlig specielt sidst på sæsonen, hvor havisen bliver stadig mere usikker. Og med klimaforandringerne forværres denne problemstilling, fordi havisen bliver tyndere i store dele af vinteren uden at perioden for forsyninger af ferskvand fra elven udvides tilsvarende. Dertil kommer, at metoden er meget bekostelig og i vinterperioden resulterer i nok Grønlands dyreste vand med en produktionspris på omkring 600 kr. pr. m³.

- Der er i Qaanaaq mange dårlige ældre huse, der andre steder ville blive opfattet som kondemnable, og samtidig er vedligeholdelsesstanden ofte dårlig pga. manglende prioritering fra INI, kommunen eller den private ejer.
- Tekniske/ingeniørmæssige udfordringer i forhold til bygninger
  - Langt størstedelen af Qaanaaq er funderet på/i permafrost, og der har gennem det seneste årti været en tendens til, at bygherren (ofte INI) har defineret, at funderingen skulle reduceret til 120 cm dybde, hvor der tidligere har været tradition for 180 cm. Der er således mange og ofte voldsomme sætningsskader på nyere bygninger. Men også mange ældre bygninger, der er funderet dybere, lider af sætningsskader.
  - Gennem det sidste årti er der blevet bygget en del af de såkaldte 'Panbohuse' i Qaanaaq og i bygderne. Konstruktionen med ydervægge med 'bjælker' (tykke brædder), der er laftet sammen, er ikke hensigtsmæssig i det tørre klima, da den meget lave luftfugtighed giver et stort svind i træets masse, og ydervæggene derfor falder sammen, medens den lodrette stolpekonstruktion og indervægge af krydsfiner og gips beholder højden. Det betyder, at ydervæggene sprækker, og der fyger store mængder sne ind i isolering og konstruktion.
  - De mange bygninger af krydsfiner (og herunder Igloput) er konstrueret med ventilation mellem det ydre krydsfinerlag og isolering, hvilket normalt er fornuftigt. Men den stærke nord- og nordvestenvind i distriktet betyder, at der på de to sider af bygningen ved fodremmen fyger sne op under ydervæggen, som presses op på loftet og skaber store snedriver. Det giver om foråret det såkaldte 'Thuledryp' inde i bygningerne og giver fugtskader og skimmelsvamp.
  - De store mængder overfladevand, der store dele af året strømmer ned gennem byen, lægger sig op af de bygninger, der ikke er hævet over terræn på solide punktfundamenter. Det skaber søer og isdannelser på oversiden af bygningen og giver store fugtskader og slitage.
  - Der ses i dag et stor behov for lokalt tilpasset teknologi – et behov der ofte ikke erkendes af ikke lokale interessenter, der bl.a. fungerer som bygherre.
  - Der ses et stort behov for relativt simple og robuste løsninger, der ikke kræver vedligehold og service af fagspecialister, da det er svært at sikre stabiliteten og kontinuiteten i arbejdskraft med specialkompetencer. Derfor frarådes det at anvende komplicerede ventilationsanlæg, varmevekslere etc..
- Der bliver ikke indsamlet eller systematiseret viden om byggeri og infrastruktur, som kunne danne grundlag for forbedringer samt vindeseksport til arktiske områder og erhvervsturisme.

- Der er i Qaanaaq nogle bevaringsværdige bygninger som erstatningshusene (små huse bygget til fangerfamilierne i forbindelse med tvangsflytningen i 1953). En del af disse bygninger er forsat beboede, men kan ikke i dag anses som egnede til menneskebolig. Nogle af disse bygninger bør istandsættes og fredes, samtidig med at der udvikles en lokalplan og et koncept, hvor husene indgår med anden funktion eksempelvis i forbindelse med turisme. Det kunne være relevant for fx Realdania med et sådan projekt.

Siorapaluk

Siorapaluk har ca. 40 indbyggere og indbyggertallet har været dalende gennem de senere år. Bygdens tekniske og fysiske infrastruktur sammenlignet med andre bygder god, dog er det en udfordring, at der ikke er en havn eller mole, således at al sejlads foregår via en sandstrand.

Eksistens- og erhvervsgrundlag

Bygdens primære erhvervsgrundlag er fangst og traditionelt har hvalros og i mindre omfang søkonger været det primære fangstgrundlag suppleret med sæl, isbjørn og hvidhval samt moskus, der fanges længere mod nord og rensdyr og narhval, der bl.a. fanges ved ture til Qeqertat. Det primære indtægtsgrundlag har været hvalrostand og -kranier, isbjørneskind og -kranier og i mindre omfang narhvalstand og mattak suppleret med skind af sæl og ræv mv.

Gennem de seneste år er indtægtsgrundlaget blevet udfordret af flere forhold.

Indførelsen af Cites-reguleringen har betydet, at salg af tand, kranier og isbjørneskind er blevet besværliggjort og dermed reduceret. Siden er fangsten af hvalros blevet reguleret. Der kan muligvis stilles spørgsmålstejn ved reguleringsgrundlaget, idet den er delvist er baseret på fangernes indrapporteringer. De fangere, vi har talt med, erkender, at deres og hele bygdens indrapporteringer har ligget på mindre - omkring det halve - af den egentlige fangst. Vi har ikke grundlag for at vurdere dette udsagn, men det er en klassisk problemstilling i fangerdistrikterne. Et andet forhold, der udfordrer især hvalrosfangsten er klimaforandringerne, hvor den reducerede vinter-is betyder, at hvalrossen i perioder trækker længere væk. Endvidere fortælles det, at et stort antal hvalrosser periodisk jager sælgerne i området, og at der derfor i disse perioder er blevet meget færre sæler. Tilsvarende betyder den mindre islæg, at utoq-fangsten (åndehulsfangst) af sæl reduceres, og at der skal køres længere efter den. Og isbjørnen følger naturligt nok sine fangstdyr.

Sammenfattende betyder det, at fangerfamiliernes registrerbare indkomstgrundlag er blevet betydeligt reduceret, medens deres subsistensøkonomi formodentlig har ligget nogenlunde stabilt. Og det betyder, at deres økonomiske råderum er blevet begrænset, og at der er opstået en større afhængighed af, at familien har supplerende indkomster i form af offentlige deltidsjobs.

Demografisk udvikling

Det reducerede indkomstgrundlag har betydet en vis fraflytning gennem de seneste år. Denne udvikling er muligvis blevet forstærket af to meget tragiske hændelser, hvis udfald bygdeboerne kolber til en kritik af sundhedssystemet. En lille pige overlevede ikke et overfald af hunde, formodentlig fordi det tog for lang tid for sundhedsvæsenet og Grønlandsfly at evakuere. Kort tid efter blev bygden ramt af tragedien med seks personer, der fik botulisme som følge af fordærvede 'syltede' søkonger. Heraf døde tre og de øvrige blev invaliderede i forskellige grader, hvilket igen kobles til en for langsom reaktionstid fra sundhedsvæsenet.

Nogle af fraflytterne er taget til Qaanaaq, men det er bemærkelsesværdigt, at flere peger på Qeqertat som et bedre sted at flytte til, da fangsten er god der. Udviklingen viser, at befolkningen har oprettholdt en relativt stor mobilitet, hvor der flyttes efter mulighederne. Der er generelt en del mobilitet i distriktet, hvor fangere og deres familier flytter midlertidigt / besøger de øvrige bosteder med hen-

blik på fangst af narhval, hvalros eller hellefisk. Der er også eksempler på børn, der går midlertidigt i skole i andre skoler, hvilket skoleleder og lærere søger at håndtere.

Uddannelse og socialt

For indeværende er skolen godt bemanded og fungerer tilsyneladende rimeligt godt. Situationen er dog meget sårbar idet en fraflytning af den nuværende lærer ofte betyder genansættelse af ufaglærte timelærere. Det kan tydeligt ses på elevernes resultater om der er faglige uddannede lærere. I Siorapaluk udfordres situationen af, at de officielle lærerbolige vurderes som uegnet til menneskebolig pga. skimmelsvamp, hvorfor den nuværende lærer har købt egen bolig, hvilket kan besværliggøre en eventuel rekruttering af ny lærer.

Vores interview peger på at der er beboere med handlekraft i bygden, men også på at der er visse uenigheder og splittelser blandt beboerne i det lille samfund.

Tekniske, planmæssige og ingeniørmæssige udfordringer

På det tekniske område er bygden også rimeligt fungerende med relativ ny skole, servicehus med sundhedsstation, butik, og så har Siorapaluk her i år fået nye maskiner i elværket og har dermed god el-kapacitet. Der er også en vandtank til helårsvand, men der mangler taphuse rundt i bygden, så en del borgere skal gå relativt langt med vandet. Derimod har bygden ingen mole, og jollerne trækkes op på stranden.

Dertil kommer en række tekniske og ingeniørmæssige udfordringer i forhold til bygninger, der svarer til de nævnte under Qaanaaq.

Udviklingspotentialer

Umiddelbart vurderet er potentialerne for Siorapaluk knyttet til fangst og fiskeri, hvor der skal sættes på udnyttelsen af flere arter, og formodentlig bør fangst- og eventuelle fiskepotentialer længere mod nord i højere grad udnyttes. I den forbindelse bør det vurderes, om der er behov for flere faste støttepunkter i form af hytter mv. længere nordligt.

En forudsætning, for at bygdens eksistensgrundlag på sigt kan baseres på fangst og fiskeri, er en accept fra fangernes side af i højere grad at udnytte artsdiversiteten samt at optimere indtægtsmulighederne knyttet til de forskellige arter. Her kan man trække på erfaringer fra den ældre fanger Eko, der oprindeligt kommer fra Japan, som har fastholdt og videreudviklet gamle traditioner for bl.a. skindbehandling, og som samlet set har en rimelig god indtægt herigennem.

Det bør kombineres med en langt mere massiv satsning på turisme og i særdeleshed slædeturisme og trofæjagt som tager afsæt i verdens nordligste 'naturlige' boplads og kobler det til fortælling om den oprindelige 'polareskimo' fangerkultur.

Qeqertat

Qeqertat – bygden der ikke findes! Officielt blev bygden nedlagt omkring 1986, da landskassen var ved at gå bankerot, og der nationalt blev gennemført en række besparelser. Men lige siden har der boet omkring 20 til 30 indbyggere, hvor antallet, der har været registreret som bosiddende i Qeqertat, har været varierende. Der er foregået en løbende udskiftning af indbyggere, så bygden over tid har holdt en nogenlunde 'sund' alders- og kønssammensætning.

Den manglende bygdestatus har betydet, at den offentlige eller institutionelle støtte stort set er fraværende, og eksempelvis har bygden intet elværk, hvorfor en del familier selv har investeret i en lille generator. I bygden findes følgende offentlige institutioner:

- En lille skole med aktuelt fire elever og en uddannet timelærer, der udelukkende er grønlandssproget. Bygningen fungerer samtidig som kirkekapel.
- Et servicehus i et lille type 3 hus fra 1950'erne, hvor det store rum indeholder en vaskemaskine, som indbyggerne kan låne. Denne fyldes op med vand i spande. Der er desuden en gammel elektrisk vaskekedel, hvor de kan varme vand til en stor vaskebalje, som bruges til bad. I det lille rum er bygdekontoret, hvis vigtigste indhold er en satellittelefon, der er bygdens eneste forbindelse til omverden. Servicehuset disponerer over en generator, der kører i åbningstiden, og vand til tøj- og personvask hentes i spand i vandsøen om sommeren og som is ved standen om vinteren.
- Et depot, hvor der kan købes konserver og andre livefornødenheder, der holder åbent et par timer dagligt.
- I et af de private huse fungerer stuen som konsultation for bygdens uuddannede sundhedsmedhjælper. Hun skal løbe frem og tilbage mellem sit hus og servicehuset, for at kommunikere med den regionale sundhedsvagt i Ilulissat.
- En åben plads med mange 200 liter tromler, hvor der opbevares solar, benzin etc. Flere af tromlerne er gamle og udgør en potentiel fare for ild. Der opstår et helt uundgåeligt spild i forbindelse med den manuelle opfyldning af de mange tromler, når tankskibet en gang årligt ligger for sving ud for bygden og der trækkes en slange til at fylde tromlerne, ligesom der uundgåeligt foregår et spild, når beboerne tapper fra tromlerne over til mindre dunke.
- En trillebør til gods- og varetransport samt dag og natrenovation.
- En lille dump vest for bygden.

Tele Greenland har en mast til telekommunikation i bygden, som er ude af drift, fordi der ikke findes strømforsyning. Tidligere var den forsynet af solceller og en stribe syrebatterier, der stadig står der, samt en lille generator til mørkeperioden. Da syrebatterierne efterhånden brød sammen i den strenge frost, valgte Tele at lukke masten med henvisning til, at 'bygden ikke officielt eksisterer', og Tele derfor ikke har en forsyningsforpligtigelse. Derved blev ansvaret for teleforbindelse overdraget til kommunen, som af omstændighederne blev tvunget til den meget dyre løsning med en satellittelefon. De gamle syrebatterier udgør en forureningsrisiko.

Eksistens- og erhvervsgrundlag samt udviklingspotentialer

Tilsyneladende har Qeqertat distriktets bedst fangst- og fiskerigrundlag og måske dermed også det potentielt bedste eksistens- og erhvervsgrundlag. Det er her langt størstedelen af distriktets narhvaler fanges, og det fortælles, at der er det bedste fiskeri af hellefisk, og hvor hellefisken er størst. Samtidig er det i fjeldområdet nord for, at størstedelen af renjagten foregår.

Forudsætningerne for at udnytte potentialerne er, at der etableres et elværk. For at udnytte hellefiskepotentialer bør der formodentlig også etableres et indhandlingsanlæg til hellefisk, som muligvis også bør kunne håndtere mattak til salg i resten af Grønland samt rensdyr til salg i distriktet.

Fabrikslederen i Qaanaaq, Sofus Alataq, anbefaler en fiskefabrik i Qeqertat som den bedste forudsætning for at optimere distriktets indtægter på hellefiskefiskeriet. Dels vil det forlænge fiskeperioden med ca. en måned i hver ende, fordi isen kommer tidligere og ligger længere inde i fjorden ved Qeqertat, og det i 'skuldærsæsonen' ikke er forsvarligt eller muligt at transporteres fisken til Qaanaaq. I den periode, hvor det er muligt at transportere hellefisken over isen til Qaanaaq, foregår det enten ved, at fangerne selv kører fiskefangsten på hundeslæde eller en slæde efter en snescooter, eller at fabrikken sender en bil, der kører over isen for at hente fangsten. Med hundeslæde tager dette en dag hver vej. En fabrik i Qeqertat vil mindske denne transport, der kræver store ressourcer og kan være farlig.

Et andet vigtigt argument for indhandlingen og bearbejdningen af hellefisk i Qeqertat er, at der på den ø, som Qeqertat ligger på, er minimum fire relativt store potentielle vandsøer, og den nærmeste ligger 'lige ovenfor' bygden. Der burde derfor – i modsætning til i Qaanaaq – være rigeligt med adgang til fersk produktionsvand.

Den sociale funktion

Det er tydeligt, at det at bo i Qeqertat er et tilvalg. På en række områder ville livet være langt lettere at leve i eksempelvis Qaanaaq, hvor serviceniveauet er markant højere, og det vil være lettere at leve af sociale ydelser, hvis det opfattes som attraktivt. Men fangsten er ved Qeqertat, og alle interviewede peger på fangstmulighederne som forklaring på, at de bor der. Det betyder også, at det er relativt ressourcestærke personer, der vælger at bo der, men at deres primære ressourcer er centreret omkring fangst og fiskeri og håndtering/forarbejdning heraf. I den forbindelse bør det nævnes, at flere af kvinderne indgår aktivt i såvel fangst- som fiskeriet. Det betyder på den anden side, at befolkningens ressourcer omkring mere administrative og akademiske opgaver, virksomhedsledelse etc. formodentlig er mere begrænsede.

Tekniske, planmæssige og ingeniørmæssige udfordringer

- En afgørende barriere for udvikling er, at der ikke findes et elværk. I samarbejde med driftschefen for Nukissiorfiit i Qaanaaq, Mads, Fage Christoffersen har vi groft estimeret, at en elværk med tilhørende transmissionsnet til samtlige husstande, en el-måler samt en lille håndfund el-udtag i hvert hus vil kunne etableres for omkring 3 mil. kr. Et sådan elværk vil kunne etableres som containerløsning, så det evt. vil kunne flyttes, hvis bygden affolkes. Der er tale om et elværk med kapacitet til også at forsyne en fiskefabrik, og som samtidig muliggør en vis vækst i indbyggertal.

- Bygden mangler en egentlig vandforsyning, og umiddelbart vurderet vil søen ovenfor bygden relativt enkelt og økonomiske overkommeligt kunne sikre tilstrækkeligt vand til såvel bygd som en evt. fabrik.
- Teleforbindelsen bør genoprettes, hvilket fordrer elforsyning.
- Skole, der også fungerer som kirke, lider af skimmelsvamp. Servicehus er gammelt og meget småt.
- Enkelte andre huse er reelt uegnede som menneskeboliger, men de fleste er i acceptabel stand, om end de ofte er små i forhold til antallet af beboere.
- Der er boligmangel i bygden, og der er en del indbyggere i Qaanaaq og Siorapaluk, der gerne vil flytte til Qeqertat, hvis der var egnede boligerne, og i særdeleshed hvis serviceniveauet hæves. I givet fald bør der kalkuleres med en mindre tilflytning. Det vil i givet fald kræve udbygning med nye boliger og det skal overvejes, hvordan det kan organiseres.
- Der bør etableres en 'vej' op til dumpen, så affald kan transporteres på en ATW (lille firhjuls-trækker).
- Der bør etableres et egentlig bygdetankanlæg til benzin, solar etc. for at forebygge forurening. Et anlæg kan etableres på 'containerbund', så det evt. vil kunne flyttes.
- Ligesom distriktets øvrige bosteder mangler Qeqertat en mole til anløb for atlanttrafik, men i modsætning til distriktets øvrige bosteder giver de naturlige forhold mulighed for at etablere en 'skønnertmole' med tilstrækkelig dybgang.

Udvikling af distriktet – potentialer og barrierer

Distriktet har nogle potentielle udviklingsmuligheder, der kan styrke eksistens- og erhvervsgrundlaget, og som alle på forskellig vis er knyttet til de naturgivne ressourcer. I det følgende er udvalgte eksempler kort præsenteret:

- Indkomstgenereringen gennem fiskeri og forarbejdning af hellefisk kan formodentlig optimeres betydeligt. Umiddelbart vurderet vil en etablering af et indhandlingsanlæg i Qeqertat være et vigtigt skridt, der skal undersøges. Det bør i den forbindelse overvejes at sikre en større forædling for derved dels at øge værditilvæksten pr. fanget kg, dels øge beskæftigelsen.
- Hele distriktet har store potentialer i forbindelse med en eksklusiv turisme – både om sommeren kombineret med bl.a. sejlads, fiskeri og trofæjagt, og om vinteren med hundeslæde, fangstrejser etc. Ligesom kulturen, historien og de enkelte bosteder bidrager med turismepotentialer.
- Distriktet har en meget smuk og storslået natur, herunder klippeformationerne 'dukkerne' øst for Qaanaaq by. Sammen med den unikke kulturhistorie med den sene indvandring fra Canada, 'polareskimoerne', Knud Rasmussens og Peter Freuchens handelsstation og ekspeditioner, tvangsflytningen mv. kan det muliggøre en ansøgning om World Heritage.
- De klimatiske forhold og Qaanaaqs beliggenhed på et elvleje i permafrost bør muliggøre videns-eksport af bæredygtige løsninger i forhold til fundering, konstruktioner, isolering og energiop-timering mv.
- Der synes at være en del lokal viden og erfaringer om byggeri og infrastruktur samt om miljø som f.eks. affaldshåndtering, som ikke indsamles. En kobling mellem lokal viden og forskningsmiljøer, hvoraf flere allerede er tilstede i området, vil kunne danne afsæt for en satsning på erhvervsturisme. Dels fordi der er mange andre arktiske samfund, der har lignende udfordringer og Grønland/Qaanaaq allerede på mange måder har gode løsninger, dels vil en række erfaringer og løsninger fra Qaanaaq området være attraktive for ikke arktiske områder bl.a. som følge af klimaforandringerne.

Forudsætninger

Der er en række udfordringer, der skal håndteres i forbindelse med en udvikling af distriktet, hvor vi i det følgende vil pege på enkelte centrale:

- Som nævnt udgør sektoriseringen og den økonomiske suboptimering, såvel indenfor de enkelte helt eller delvist selvstyrejede virksomheder som mellem dem, en i øjenfaldende og væsentlig barriere, ligesom det gælder internt mellem kommunens og selvstyrets forvaltninger og i deres samspil med øvrige aktører. Det er nødvendigt at anlægge et tværsektorielt blik og samarbejde på tværs for derved at optimere ressourceforbruget og udnytte synergieffekter.
- Der skal tænkes i processer. Eksempelvis er det ikke tilstrækkeligt at investere i teknisk infrastruktur, for forudsætningen for at den vil kunne udnyttes optimalt er kompetenceudvikling, samarbejde og (re-)organisering mv.
- Der er ikke brug for 'hvide elefanter', hvor der foretages store investeringer i 'præstigeprojekter', der aldrig kommer til at fungere, enten fordi de reelt ikke passer til den lokale kontekst, eller fordi arbejdskraft med de fornødne kompetencer ikke findes lokalt, og tilkaldte 'eksperter' erfaringsmæssigt 'har kort levetid'. Risikoen for 'hvide elefanter' er nærliggende. Derfor skal

der tænkes i 'solide løsninger', der i størst mulig udstrækning kan håndteres af lokal arbejdskraft. De 'store' løsninger er derfor at skabe 'små skridt' til mere velfungerende løsninger – for lokalsamfundet og i forhold til vidensproduktion og erhvervsturisme.

- En given indsats kan iværksættes som et 'projekt', hvor man eksplicit mobilisere opmærksomhed og opbakning og samtidig sikrer, at der etableres en eksplicit lærerproces, der også kan være til gavn for andre indsatser.
- Der bør ikke tænkes snævert i erhvervsudvikling, men ses på samfundsmæssige helheder som, at det er både økonomisk og menneskeligt bedre, at folk har arbejde.
- Der findes i de enkelte bosteder ressourcepersoner, og specielt i Qaanaaq også små netværker af ressourcepersoner. Men det er karakteristisk, at såvel de små netværk som enkeltpersonerne har en tendens til at fungere 'fragmenterede' og usammenhængende. Ved at etablere nogle 'tværgående projekter' vil det formodentlig være muligt at initiere nogle lokalt forankrede forandringsprocesser, der på sigt kan være med til fremme en mere samlet positiv udviklingsdynamik.
- Det er afgørende at arbejde med en tankegang, der synes at dominere lokalt, om at '*nogen sørger for os*'. Denne genses ofte i Grønland som levn fra kolonitiden og efterkrigstidens modernisering, og den har været udbredt i Qaanaaq siden tvangsflytningen i 1953. Derfor er det vigtigt målrettet og løbende at diskutere initiativ, kompetencer og ansvar.

Relationen til Qaasuitsup Kommunia

Langt de fleste, vi har talt med, i både Qaanaaq og byggerne oplever, at afstanden til kommunen er blevet meget større efter kommunalreformen i 2009. Uanset om vi taler om erhvervsdrivende, borgere eller ansatte i kommunen, oplever de også, at sagsgangen og -behandlingen er blevet meget langsommere, og at relativt simple ting 'strander' i Ilulissat eller Aasiaat. Der gives eksempler som at man oplever ikke at få svar på mails, og at man skal ringe mange gange for at følge op. Dertil kommer en oplevelse af, at der samlet set bliver allokeret færre midler til distriktet end tidligere, og der er flere, der giver udtryk for, at også en del af Thulefondens midler 'havner i Ilulissat'. Validiteten heraf har vi ikke haft mulighed for at vurdere. Men det vigtige er, at det er den oplevelse, der er udbredt lokalt, hvilket bidrager til en selvforstærkende negativ relation til kommunen.

I den forbindelse er det værd at bemærke, at den tidligere Qaanaaq kommune målt pr. indbygger havde et økonomisk råderum, der lå en del under landsgennemsnittet, ligesom de samlede tilskud, refusioner og mellemkommunal skatteudligning, som kommunen modtog via hjemmestyret, lå under landsgennemsnittet. Folks oplevelse er altså, at det er gået fra slemt til værre.

Den videre proces

Noget af det vigtige vil være at få styrket den lokale netværksdannelse, og det er vores vurdering, at der er behov for proceshjælp hertil og til at få koordineret de forskellige initiativer. Det gælder uanset, om der er tale om projekter af mere 'ingeniørmæssig anlægskarakter' eller om det drejer sig om mere procesorienterede projekter. Og det er afgørende at se de forskellige projekttyper i et holistisk perspektiv, hvorved der kan skabes en positiv synergi mellem dem. Tilsvarende vil der være behov for 'brobyggere' der kan bidrage til dialogen mellem de forskellige helt eller delvist selvstyreejede virksomheder, selvstyrets departementer og kommunen.

Kort om os

Kåre Hendriksen har periodisk arbejdet i og med Grønland siden begyndelsen af 1980'erne og bl.a. været leder af lokale erhvervsskoler i Diskobugten, ansvarlig for flere forskningsprojekter om bæredygtig turisme i Arktis, ansvarlig for Nordisk Ministerråds Arktiske turismestrategi og væsentlig bidragyder til Nordisk Ministerråds bæredygtige turismestrategi. Kåre har gennem mange år forsket i koblingen mellem bosted og erhvervsgrundlag i Grønland samt i bygdernes udvikling og hans PhD afhandling er udgivet af Selvstyret i INUSSUK Arktisk forskningsjournal 3 - 2013 *Grønlands bygder – økonomi og udviklingsdynamik*. Siden 2008 har han været fast underviser på den arktiske ingeniøruddannelse.

Birgitte Hoffmann har været med til at udvikle den arktiske ingeniøruddannelse i Sisimiut siden starten i 2001 og har undervist på flere fag om planlægning, strategier for udvikling, udnyttelse af lokale ressourcer og borgerdeltagelse. Birgitte har et Ph.d. om lokale partnerskabers bidrag til samfundsmæssig innovation og læring i relation til bæredygtig omstilling, teknologi og infrastruktur. Birgittes forskningsfelt handler om bæredygtig byudvikling med særlig fokus på læreprocesser, demokrati og borgerdeltagelse. Forskningen foregår i en tæt dialog med praksis – myndigheder, borgere, organisationer, erhvervsliv og Birgitte har et stort netværk af forskere og praktikere – nationalt som internationalt. Birgitte er en erfaring formidler og facilitator af læreprocesser.

Qeqertat september 2014

